Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Factsheet

Resultaten effectonderzoek Zippy's Vrienden

Schoolprogramma Zippy's Vrienden

Zippy's Vrienden (ZV) is een lesprogramma voor kinderen (5-10 jaar) ter bevordering van sociale en emotionele vaardigheden. Centraal in de lessen staan belevenissen van drie vrienden en hun huisdier Zippy, een wandelende tak. Beoogd wordt door rollenspellen een palet van vaardigheden aan te leren voor omgaan met bijvoorbeeld ruzie en verlies, en kleine en grote problemen flexibel op te lossen op een manier die past bij het kind. ZV wordt in diverse landen wereldwijd uitgevoerd.

Onderzoeksopzet

In totaal hebben 29 scholen (1177 leerlingen) verspreid over Nederland deelgenomen aan dit gerandomiseerde effectonderzoek. De scholen zijn geworven op basis van het aantal kinderen met een lage sociaal economische status (SES). De SES van gezinnen is vastgesteld aan de hand van het leerlinggewicht van de kinderen. Het leerlinggewicht wordt voor elke leerling bepaald bij de start van het basisonderwijs en is gekoppeld aan de hoogst genoten opleiding van de ouders. Naast leerlinggewicht zijn scholen geselecteerd met een hoog percentage allochtone leerlingen.

Via loting (randomisatie) zijn de scholen in dit onderzoek verdeeld over een experimentele groep (N = 586) en een controlegroep (N = 591). Scholen in de experimentele groep voerden ZV twee jaar uit, terwijl scholen in de controlegroep in diezelfde periode geen ZV uitvoerden. In beide groepen werden gedurende twee jaar vragenlijsten afgenomen. Scholen in de controleconditie konden ZV alsnog uitvoeren na de onderzoeksperiode van twee jaar. Alle leerkrachten die ZV uitvoerden ontvingen een training.

Dataverzameling

Het onderzoek is uitgevoerd tussen september 2012 en juli 2014, en omvat twee leerjaren. Kinderen die startten met ZV in groep 3 kregen het programma ook het jaar erop, in groep 4, aangeboden. Kinderen die startten met ZV in groep 4, kregen het jaar erop, in groep 5, Apple's Vrienden aangeboden. Apple's Vrienden is een vervolgprogramma van ZV voor de oudere kinderen.

Er zijn drie meetmomenten in dit onderzoek: een meting voor de start van het programma (pretest), een meting na 9 maanden (posttest), en een meting 12 maanden na de posttest. Voorafgaand aan het onderzoek zijn brieven naar alle ouders verstuurd (via de school) om uitleg te geven over deelname aan het onderzoek. Ouders die geen toestemming gaven konden dit laten weten via een antwoordstrookje. Data zijn verzameld door interviews af te nemen bij kinderen en vragenlijsten in te laten vullen door leerkrachten en ouders. De interviews bij de kinderen zijn individueel afgenomen op school door getrainde studenten pedagogiek of psychologie. Voor dit onderzoek geldt dat alle interviews en vragenlijsten zowel bij de scholen in de experimentele als de controle-conditie zijn afgenomen.

Meetinstrumenten

Sociaal-emotionele vaardigheden

De sociaal-emotionele vaardigheden van de kinderen zijn gemeten bij het kind zelf, de leerkracht en de ouder. Hiervoor is gebruik gemaakt van de volgende vijf vragenlijsten:

- Levels of Emotional Awareness for Children (LEAS-C; Bajgar & Lane, 2004), afgenomen bij de kinderen. Een zelfrapportage vragenlijst om emotieherkenning bij kinderen te meten.
- Social Information Processing Scale (SIP; Orobio de Castro, Merk, Koops, Veerman, & Bosch, 2005), afgenomen bij de kinderen. De SIP meet de sociale informatieverwerking en bestaat uit vier vignetten waar kinderen door middel van vier vragen een reactie op kunnen geven. De subschaal 'vijandige attributie' bestond uit zowel de vraag 'Waarom deed de ander dit, denk je?' als uit de vraag 'Hoe denk je dat de ander zich nu voelt?'. De subschaal 'adaptieve coping stijl' was gebaseerd op de vraag 'Wat zou je kunnen doen om je weer beter te voelen?'.
- Preschool and Kindergarten Behavior Scales (PKBS; Merrel, 1996), ingevuld door leerkrachten. Deze bestaat uit twee delen en meet het sociaal gedrag en probleemgedrag in kinderen van 3 t/m 6 jaar.
- Emotional Literacy Checklist (ELC; Faupel, 2003), ingevuld door leerkracht en ouder. De vragenlijst bestaat uit vijf schalen: zelf bewustzijn, zelf regulatie, motivatie, empathie en sociale vaardigheden.
- Head Start Competence Scale (HSCS; Domitrovich, Cortes, & Greenberg, 2001), ingevuld door leerkracht en ouder. Deze vragenlijst bestaat uit 12 items over contact met anderen en emotieregulatie. Ouder en leerkracht beoordelen in hoeverre een stelling van toepassing is op het betreffende kind. Bijvoorbeeld 'luistert naar de mening van anderen' en 'kan omgaan met boosheid en frustratie'. De stellingen worden gescoord op een vier-puntsschaal van 'helemaal niet goed' tot 'heel goed'.

Gedragsproblemen

Gedragsproblemen zijn gemeten met het tweede deel van de Preschool and Kindergarten Behavior Scales (PKBS; Merrell, 1996), ingevuld door ouder en leerkracht. Het tweede deel meet externaliserend en internaliserend gedrag. Externaliserend gedrag bestaat uit drie subschalen: egocentrisch/explosief (11 items), aandachtsproblemen/hyperactief (8 items) en antisociaal/agressief (8 items). Internaliserend gedrag bestaat uit twee subschalen: sociaal/teruggetrokken (7 items) en angst/somatische problemen (8 items).

Academische prestaties

De academische prestaties zijn gemeten met de Cito-scores van taal en rekenen. Er is gekozen om de vaardigheidsscores van spelling en rekenen te gebruiken, omdat deze te vergelijken zijn over de verschillende meetmomenten.

Resultaten

Leeftijd kinderen

De gemiddelde leeftijd van de kinderen in de steekproef is op de voormeting 6,9 jaar. 51% is meisje en 49% is jongen. Van de steekproef is 48,5% van allochtone afkomst (tenminste één ouder niet in Nederland geboren) en 41% heeft een niet-westerse afkomst (tenminste één ouder buiten Europa geboren).

Uitvoeringskwaliteit van de ZV-lessen

In jaar één van het ZV-onderzoek hebben leerkrachten logboeken bijgehouden over de uitvoering van alle 24 lessen. Er zijn 20 logboeken (69%) van de in totaal 29 leerkrachten teruggekomen die ZV hebben uitgevoerd. Leerkrachten hebben per les aangegeven of ze deze les hebben uitgevoerd zoals beschreven in de handleiding. Deze antwoorden zijn gecodeerd naar 'wel ZV uitgevoerd' en 'niet ZV uitgevoerd', per module. 'Wel uitgevoerd' werd gescoord op het moment dat er minimaal 3 van de 4 lessen van een module waren uitgevoerd. Bij een score lager dan 3 werd er een score van 'niet uitgevoerd' gegeven. Zoals te zien in tabel 1 zijn modules 1 – 3 door 75% van de leerkrachten uitgevoerd. Voor modules 5 en 6 was deze score beduidend lager.

	Wel uitgevoerd	Niet uitgevoerd
Module 1	75%	25%
Module 2	75%	25%
Module 3	75%	25%
Module 4	65%	35%
Module 5	40%	60%
Module 6	30%	70%
Uitvoering jaar 1	60%	40%

Tabel: Uitvoering ZV leerjaar 1 volgens de leerkrachten (logboeken)

Daarnaast hebben leerkrachten in de logboeken ook aangegeven of de doelen van de lessen bereikt zijn. Gemiddeld geven de leerkrachten op alle 6 de modules een 'voldoende' voor het behalen van de doelen, zoals beschreven in de handleiding van ZV. Naast leerkrachtrapportages is er in elke klas één les geobserveerd door de Nederlandse licentiehouder van ZV. Van alle 29 klassen die deelnamen, is door de licentiehouder beoordeeld of de geobserveerde les is uitgevoerd zoals beschreven in de handleiding. Volgens deze beoordeling heeft 14% van de leerkrachten de les 'heel goed' volgens de handleiding uitgevoerd, 59% heeft de lessen 'goed' uitgevoerd, 24% heeft het 'voldoende' uitgevoerd en 3% heeft de les 'onvoldoende' volgens de handleiding uitgevoerd.

Effect van ZV op sociaal-emotionele vaardigheden

- De kindrapportages tonen aan dat kinderen die ZV volgen significant beter scoren op 'emotieherkenning' volgens de LEAS (Levels of Emotional Awareness for Children), dan kinderen die geen ZV volgen. Ook scoren ZV-kinderen significant hoger op de subschalen 'zelfbewustzijn' en 'bewustzijn anderen'. Daarnaast scoren de kinderen die ZV volgen significant hoger op 'adaptieve coping' volgens de SIP (Social Information Processing Scale).
- Uit de ouderrapportages komt een significant effect naar voren van ZV op de totale sociaal-emotionele vaardigheden van de ELC (Emotional Literacy Checklist). De sub-schaal 'motivatie' van de ELC was significant hoger bij ZV-kinderen.
- Uit de leerkrachtrapportages komen geen significante verschillen naar voren voor sociaal-emotionele vaardigheden tussen de kinderen die wel en die geen ZV volgden

Effect van ZV op gedragsproblemen

- Volgens de ouderrapportages (PKBS: Preschool and Kindergarten Behavior Scales) is er een significante afname in externaliserend probleemgedrag bij kinderen die ZV volgden. Voor de subschalen van externaliserend gedrag zijn 'aandachtsproblemen/hyperactiviteit' en 'antisociaal/agressief gedrag' significant afgenomen bij de kinderen die ZV volgden.
- In de leerkrachtrapportages (PKBS: Preschool and Kindergarten Behavior Scales) zijn geen significante verschillen gevonden tussen kinderen die wel en die geen ZV volgden voor externaliserend of internaliserend probleemgedrag.

Effect van ZV op schoolprestaties

- Naast sociaal-emotionele vaardigheden is ook naar het effect van ZV op de schoolprestaties van de kinderen gekeken. Op grond van de cito-scores hebben wij geen effect gevonden van ZV op schoolprestaties.

Effect van ZV voor subgroepen

- Het onderzoek laat zien dat kinderen die in groep 4 starten met ZV op verschillende uitkomsten positievere resultaten laten zien, dan de kinderen uit de controlegroep die bij de start van het onderzoek in groep 4 zaten. Uit de subgroep analyses bleek dat kinderen die bij de start van het onderzoek in groep 4 zaten een gunstiger ontwikkeling lieten zien in verschillende sociaal-emotionele vaardigheden en probleemgedrag volgens zowel de ouders als de leerkracht. Leerlingen die tijdens de start van het onderzoek in groep 3 zaten waren echter beter af in de controle groep dan in de experimentele groep. De leerkracht rapporteerde een ongunstiger ontwikkeling met betrekking tot verschillende sociaal-emotionele vaardigheden en probleemgedrag. De ouders rapporteerden geen verschil in de ontwikkeling van de leerlingen uit groep 3 tussen de experimentele en controle groep.
- In tegenstelling tot leeftijd, is er geen duidelijke relatie gevonden tussen sekse, etniciteit, mate van stedelijkheid of SES en het effect van ZV. Ook zijn geen effecten gevonden van sociaal klasklimaat, klassamenstelling en programma-integriteit (of alle onderdelen van het lesprogramma zijn gevolgd).

Trimbos instituut

Conclusie

Sociaal-emotionele vaardigheden

Leerlingen die ZV hebben gevolgd zijn volgens de kindrapportages meer vooruit gegaan in emotieherkenning bij zichzelf en het omgaan met problemen (adaptieve coping), dan kinderen die geen ZV hebben gevolgd. Ouders van ZV-kinderen zagen ook meer verbetering in de motivatie van hun kind en zagen meer afname in probleemgedrag zoals hyperactiviteit, dan ouders van kinderen die geen ZV kregen. Leerkrachtrapportages laten daarentegen geen significant effect zien van ZV op sociaal-emotionele vaardigheden en gedragsproblemen. Verschillen tussen rapportages van kind, ouder en leerkracht zijn niet nieuw. Voor het huidige onderzoek kan een mogelijke verklaring zijn dat ouders hun kinderen in meer contexten zien dan de leerkracht en daarom ook meer sociaal-emotionele vaardigheden of gedragsproblemen kunnen waarnemen.

Schoolprestaties

In dit onderzoek zijn geen effecten gevonden van ZV op academische prestaties. Mogelijk zijn verbeteringen in schoolprestaties niet op korte termijn te zien, maar pas wanneer kinderen voor een langere periode sociaal-emotioneel vaardiger zijn.

Leeftijd van de kinderen

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat ZV meer effect heeft gehad bij kinderen die starten met het programma in groep 4, dan bij kinderen die starten met ZV in groep 3. Omdat dit onderzoek zich met name richtte op scholen met veel lage SES kinderen, kan het zo zijn dat dit resultaat vooral voor deze groep geldt. Mogelijk dat deze kinderen wat achter zijn in hun sociaal-emotionele ontwikkeling en daarom in groep 3 nog niet toe zijn aan een programma als ZV. Het is daarom belangrijk dat in toekomstig onderzoek en bij de implementatie van het programma in scholen met veel kinderen uit lage-SES gezinnen aandacht besteed wordt aan dit aspect.

Slotconclusie

Dit onderzoek toont aan dat het schoolprogramma ZV een positief effect heeft op de sociaal-emotionele vaardigheden en gedragsproblemen van kinderen uit lage SES gezinnen. Geconcludeerd kan worden dat met het doorlopen van de ZV-lessen wordt bijgedragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Colofon

Auteur
Dr. Rianne van der Zanden

Advies
Dr. Simone Onrust
Drs. Suzanne Lokman
Drs. Marion Panis

Ontwerp
Canon Nederland N.V.

Beeld
via Stichting KEC

Artikelnummer **PM0128**

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-297 11 00
F: 030-297 11 11

© 2015, Trimbos-instituut, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.